

Geliş Tarihi/ Received: 19/10/2018 Kabul Tarihi/ Accepted: 27/11/2018 İlk Yayın/ Online First: 20/04/2020

Cite this article as: Kacaroglu Vicdan A. Hemşirelikte bilme yolları. HEAD 2020;17(Ek sayı):110-4.

Hemşirelikte Bilme Yolları

The Ways of Knowing in Nursing

AYŞE KACAROĞLU VİCDAN*

- Bu çalışma, 10-12 Nisan 2014 tarihleri arasında Çanakkale'de düzenlenen II. Hemşirelikte Güncel Sorunlar ve Yaklaşımlar Sempozyumu'nda özet metni poster bildiri olarak sunulmuştur.

ÖZ

Bilme, bireyin kendisini ve dünyayı anlama ve algılamasının bir yoludur. Hemşirelere araştırma, uygulama ve eğitim alanlarında rehberlik eden beş bilme yolu vardır. Bu bilme yollarından empirik, estetik, etik ve kişisel bilme Carper, özgürleştirici bilme ise Chinn ve Kramer tarafından tanımlanmıştır. Empirik bilme, hemşirenin araştırma sonuçlarıyla elde ettiği bilgiyi, estetik bilme anlama ve yorum içeren hemşirelikte sanat olarak bilinen bilgiyi, etik bilme hemşirenin ne yapması, nasıl yapması gerektiğine karar verirken kullandığı bilgiyi, kişisel bilme hemşirenin kendi farkındalığı ile elde ettiği bilgiyi ve özgürleştirici bilme de hemşirenin sahip olduğu potansiyelini uygulamalarına aktardığı bilgiyi kapsamaktadır. Profesyonel ve bütüncül bakım vermek isteyen hemşire farklı bilme yollarını bilmeli ve bu yolları uygulamalarına yansıtılabilmelidir. Bu makale, hemşirelerin kullandığı bilme yollarını açıklamak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Bilgi, bilme yolları, hemşirelik.

ABSTRACT

For an individual, knowing is a way to understand both oneself and the world. There are five ways to provide guidance to nurses in the fields of research, practice, and education. The ways of knowing such as empirical, aesthetic, ethical, and personal knowing were defined by Carper while emancipatory knowing was defined by Chinn and Kramer. Empirical knowledge is the knowledge which is obtained by nurses from the results of research; aesthetic knowing is the knowledge which includes the understanding of the knowledge and is known as the art of nursing; ethical knowledge is the knowledge which is used by nurses to decide what to do and how to do it; personal knowledge is the knowledge which is obtained by nurses via their own awareness; emancipatory knowledge is the knowledge in which nurses use their own potential in practice. The nurse wanting to give professional and holistic care should know different ways of knowing and should be able to reflect these ways in practice. This article was written to explain the ways of knowing which are used by nurses.

Keywords: Knowledge, ways of knowing, nursing.

* A Kacaroglu Vicdan, Dr. Öğr. Üyesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Muğla
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Ayşe Kacaroglu Vicdan, Dr. Öğr. Üyesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü
Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Muğla
Tel: 0 252 211 56 43 Faks: 0 252 211 18 80
e-posta: aysevcdan64@hotmail.com

Hemşirelik; birey, aile ve toplumun sağlığının geliştirilmesi, korunması ve hastalığın iyileşmesine yardım etme sanatıdır.⁽¹⁾ Hemşireler, bütüncül bakım verebilmek ve bakımının sonuçlarını değerlendirmek için farklı bilme yollarından yararlanmaktadır.^(2,3) Bilme kavramı, bilgi edinmenin gaye ve sonucudur.⁽⁴⁾ Bilme, bireyin kendisini ve dünyayı anlama ve algılamasının bir yoludur. Bilme aynı zamanda antolojik, dinamik ve değişen bir süreçtir.⁽³⁾ Bilgi kavramı ise öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünüdür.⁽⁴⁾ Bilgi kavramı, başkalarıyla iletişim kurarak veya paylaşarak bilmenin dile getirilmesidir. Bir meslekte ise bilgi, meslek üyeleri tarafından mesleğin tam olarak anlaşılmasıdır.^(2,3) Florence Nightingale ile birlikte hemşirelik uygulamalarında bilimsel bilgi kullanılmaya başlanmıştır. Hemşirelik bilgisi zamanla değişip gelişe de uygulamalara yol gösteren temel değer ve bilgiler korunmaktadır.^(2,3) 1978 yılında, Carper hemşirelik literatürünü inceleyerek hemşirelerin uygulamalarında yararlandıkları dört bilme yolunu empirik, estetik, etik ve kişisel bilme olarak açıklamıştır.⁽²⁾ Chinn ve Kramer 2008 yılında hemşirelikte bilme yollarına özgürleştirici bilmeyi de ekleyerek bilmenin beş yolunu tanımlamıştır.⁽³⁾ Bilme yolları hemşirelerin bilimsel bilgisine ve uygulamalarına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda bilme yollarının her biri hemşirelik uygulamaları için yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.^(2,6) Empirik bilme, hemşirenin bilimsel yönünü, estetik bilme sanat yönünü, etik bilme ahlaki yönünü, kişisel bilme hemşirenin bilgi ve becerisini etkili kullanmasını ve özgürleştirici bilme de hemşirenin uygulamalarını kapsamaktadır.^(2,3,7)

Hemşirelerin yaptıkları uygulamalarda kullandıkları bilme yolları onların mesleki gelişimine katkı sağlayacak ve bakış açılarını genişletecektir. Farklı uygulama becerilerine sahip hemşireler bilme yollarını kullanarak tedavi ve bakım sürecinde çok yönlü bir yaklaşım sergileyebilir. Fakat hemşirelerin uygulamalarında kullandıkları bilme yollarının açıklandığı ve bu bilme yollarının kullanılması ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu çalışma, hemşirelere uygulamalarında kullandıkları bilme yollarını açıklayarak hasta bakımının planlanmasında ve uygulanmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Empirik Bilme

Carper bilmenin ilk yolu olarak hemşireliğin bilimsel yönünü ifade eden empirik bilgiyi tanımlamaktadır.⁽⁸⁾ Empirik bilme, ölçülebilir ve doğrulanabilir bilgi olduğu için gerçek kanıtlar sağlamaktadır.⁽⁹⁾ Aynı zamanda empirik bilgi uygulamalara aktarıldığında hemşirenin bilimsel yeterliğini ortaya koymaktadır. Empirik bilgi, hastanın durumu hakkında hemşireye bilgi vererek ona uygulamalarında rehberlik eder.^(2,5,6) Bilginin empirik yolu Nightingale'den günümüze kadar hemşirelik mesleği tarafından kullanıldığı görülmektedir.^(9,10) Yine uzun yıllardır empirik bilgi bilimle eş değer olarak kabul edilmektedir. Empirik bilginin amacı, tanımlamak, açıklamak, tahmin etmek ve çözüm getirmektir.^(9,11) Empirik çalışmalar dokunarak, duyarak ve görerek fiziksel olarak algılayabileceğimiz varsayımlar üzerine kurulur. Empirik bilgilerle, bir durumun varlığı ve doğruluğu

anlaşılabilmekte ve doğrulanabilmektedir. Empirik bilginin geliştirilmesi, bilimsel metotlar yoluyla gerçekleştirilmektedir.^(2,7) Empirik bilme; öğrenme, bilinmeyi bilinen yapma, karanlığa ışık tutma sürecidir.^(6,10) Empirik bilme bilimsel gelişmenin temel aracıdır. Empirik bilme, "Bu nedir?" ve "Bu nasıl çalışır?" sorularını kapsamaktadır.^(2,3,11)

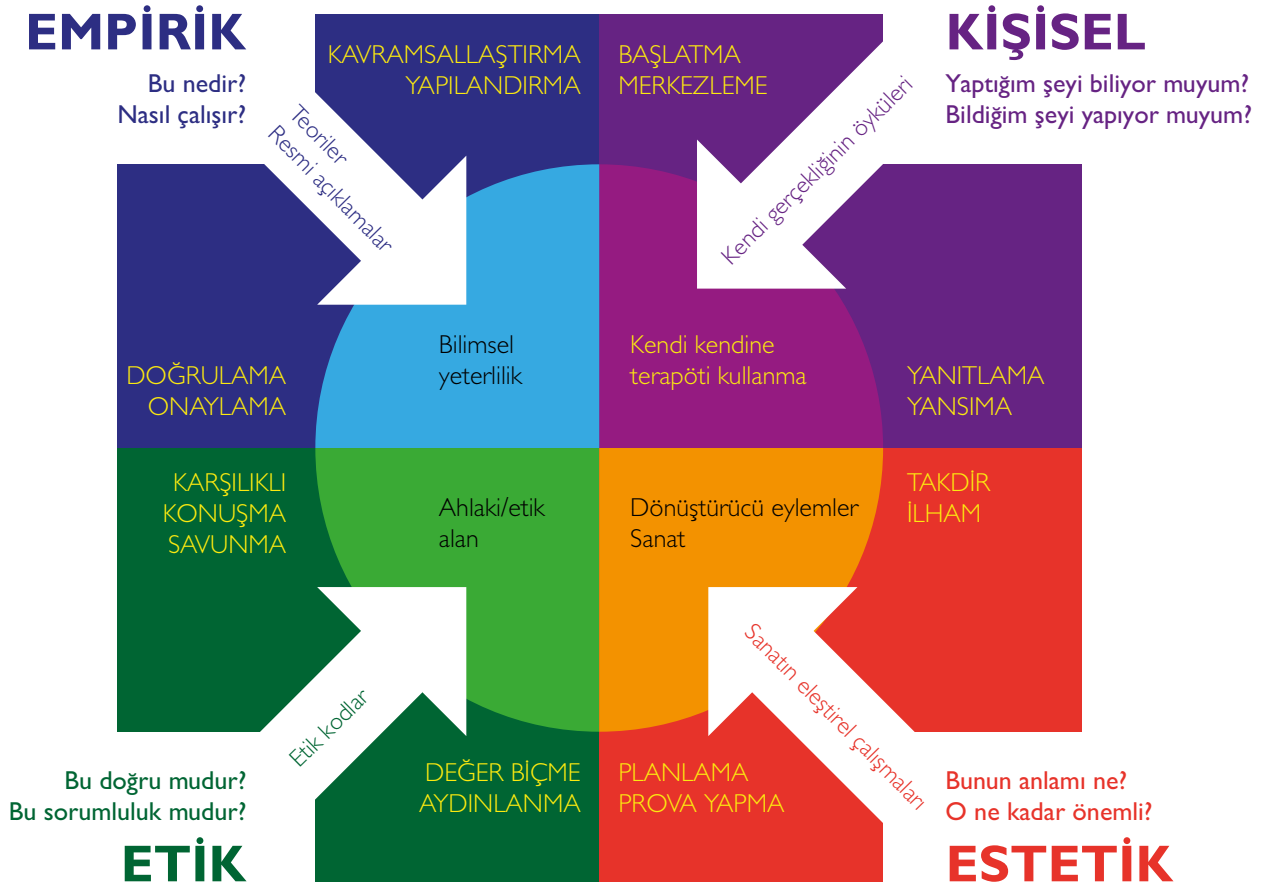
Empirik bilgi hemşirelerin ortak dil kullanması, yeni kuralları benimsemesi, etkileşim kurabilmeyi öğrenmesinde önemlidir. Hemşirelikte bilimsel gelişme, bireylerin/hastaların sağlık durumunun tanınması, hastalıkların önlenmesi, tedavi yöntemlerinin ve bakım uygulamalarının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.^(3,5,9)

Estetik Bilme

Carper, estetiği "doğrudan deneyim hissi" üzerine kurulu hemşirelik sanatı olarak tanımlamaktadır.⁽¹¹⁾ Estetik bilgi, hemşireliğin çalışmasıyla ilgilidir ve hemşireliğin sanat yönüyle ilgilenebilir.⁽²⁾ Chinn ve Kramer estetik bilgiyi eşsiz ve öznel olarak kabul etmektedir.⁽³⁾ Empirik bilgi tahmin edilebilir ve öngörülebilir olmasına rağmen, estetik bilgi hemşireye benzersiz ve tahmin edilemeyen durumlar karşısında rehberlik eder.^(12,13) Estetik bilgi öznel, bireyseldir ve benzersizdir. Hemşireliğin sanat yönü hemşireliğin özüdür. Bununla birlikte, diğer bilme yolları ile birleştiğinde hemşirelik uygulamalarının daha etkili olmasını sağlar.^(14,15)

Estetik bilme empirik bilgi kadar somut bir bilgi değildir. Hemşirenin içinden gelen yaratıcı becerikliliğinin dışarıya doğru vurumu olarak belirtilmektedir. Hemşire estetik bilgiyi kullanırken empati ve deneyimlerinden yararlanır.⁽¹⁰⁾ Empati, başka bir kişiyi duygularını, içinde bulunduğu durumu ya da davranışlarını anlamak ve içselleştirmektir. Deneyim ise estetik bilgiyi kullanmada diğer önemli bir unsurdur.⁽³⁾ Deneyim, bir kimsenin belli bir süreçte veya yaşam boyu edindiği bilgilerin tamamı olarak tanımlanmaktadır.⁽⁴⁾ Hemşire estetik bilgiyi değerlendirirken empati ve deneyimlerinin yanı sıra sezgilerini, mantığını, yorumlama yeteneğini kullanmaktadır.⁽¹⁴⁻¹⁶⁾ Bilinçli bir düşünme olmaksızın estetik bilme nasıl olası olabilmekte, nasıl yapılmaktadır? Bu durum o anda anlamlı ve önemli unsurların hemşirelerce doğrudan algılayabilmeleriyle ilgilidir. Hemşirelerin anlamlı algılayışları faaliyetlerine yansımaktadır. Anlam, bilinçli olmaksızın sözcükler aracılığıyla sıkça paylaşılır. Bu sözcükler ne bilinçli ne de kavramsal açıdan bir biçime sahip değildir.^(2,3) Estetik bilgiyi geliştirme üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama, tasarlama ve prova yapma, ikinci aşama, yaratma ve yeniden öykü oluşturma, üçüncü aşama, estetik eleştirisi ve sanatsal çalışmalarıdır.^(3,7,8) Estetik bilme anlayışında, "Bunun anlamı nedir?" ve "Bu ne kadar önemlidir?" gibi kritik soruları içermektedir.^(2,3)

Estetik bilgi, yaşanan durumlar karşısında hemşirenin farkındalığının artmasına, hastasının duygu ve düşüncelerini açığa çıkarmasına ve hastasına bütüncül yaklaşılmasına yardım eder. Bununla birlikte, hemşire estetik bilgiyi kullanarak hastasının yaşadıklarını fark eder, daha derin bir anlayışla hastasına yaklaşır.^(2,3,14)

Şekil 1: Empirik, kişisel, etik ve estetik bilgi geliştirme süreçleri⁽³⁾

Etik Bilme

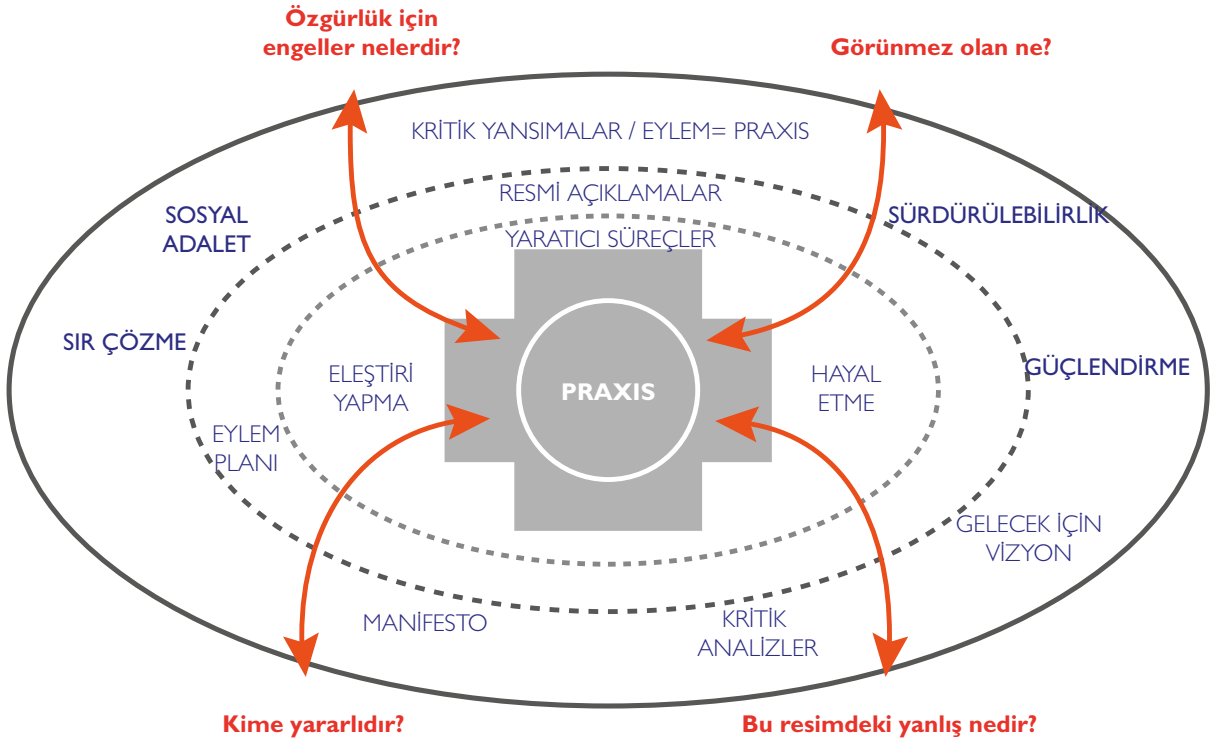
Carper tarafından hemşireliğin ahlaki bileşeni olarak tanımlanan etik, bilgiyi edinme yollarının temel modelini oluşturmaktadır.⁽²⁾ Etik bilme mesleki etik kodlarının ötesine geçerek bireyin motivasyonu, niyeti ve kişisel özelliklerine dayalı bir bilme yolu olduğu vurgulanmaktadır.^(2,3) Chinn ve Kramer'e göre, etik bilginin yaratıcı boyutu, değer vermeyi, açıklığa kavuşturmayı ve savunmayı içerir.⁽³⁾ Etik bilme, sorunları çözümleyen, karar ve eylemlere rehberlik eden, eylemleri doğruya ve iyiye yönlendiren, ahlaki normları ve nedenleri araştıran, bilimsel bir bilme alanıdır.⁽²⁾ Etik ilkeler sağlık bakımındaki tüm profesyonelleri ilgilendirmektedir. Özellikle hastaya daha fazla zaman geçiren hemşireler için etiğin önemi yadsınamaz. Hemşirelikte etik, bireylere hizmet sunarken iyi ve doğru olarak ne yapmamız, nasıl yapmamız gerektiğine rehberlik eder.^(5,17) Hemşirelikte bilmenin ahlaki bileşeni, hemşireliğin etik kodları ve bireylerin kişisel özellikleriyle ilişkilidir. Hemşirelik mesleğinde özerklik/bireye saygı, adalet/eşitlik, zarar vermeme/yarar sağlama, mahremiyet/sır saklama ve sadakat/bağlılık önemli etik ilkeler arasındadır.⁽¹⁸⁾ Etik bilme, hemşireler için gereklidir. Çünkü bu sayede etik kodlar ve ilkeler aracılığıyla hemşire daha disiplinli

olur. Bilmenin diğer tüm yolları gibi, etik bilme de hemşire eylemleriyle ortaya koyulmaktadır. Etik ilkeler ve kodlar, felsefi düşüncelerle izah edilmektedir. Etik bilgi hangi kararın ya da eylemin yapılması gerektiği hakkında bir tanımlama ya da talimat vermez. Aksine olası olan seçimler konusunda bir algılayış sunar. Bu algılayışla hemşire bir seçime yönelir. Etik bilme anlayışında, "Bu doğru mudur?" ve "Bu sorumluluk mudur?" sorularını kapsamaktadır.^(2,3,7)

Etik bilgiyi mesleki uygulamalarında kullanan hemşire hastasına hizmet sunarken iyi ve doğru olarak ne yapması ve nasıl yapması gerektiğinin farkında olur. Aynı zamanda etik bilgiyi kullanarak yaşanan etik sorunları tanımlar ve çözümünü sağlar.^(2,3)

Kişisel Bilme

Hemşirelik; iletişimin, etkileşimin ve hasta-hemşire ilişkisinin olduğu kişilerarası bir süreçtir.⁽²⁾ Kişisel bilme, hasta merkezli bakımının içinde önemli bir yeri olan ve aynı zamanda hemşireye yol gösteren temel bir bilme yoludur. Ayrıca, terapötik ilişkiler kurmak için ön koşuldur.^(3,19) Kişisel bilme, insanın ken-

Şekil 2: Özgürleştirici bilgi geliştirme süreçleri⁽³⁾

disini tanıması ve farkında olması ile ilgilidir. Aynı zamanda, diğer bireylerin de farkındalığını içeren bir bilme yoludur. Kişinin, kendine yönelik tam bir farkındalık içinde olması, karşılıklı etkileşimin de anlamlı olmasını sağlamaktadır.^(2,3,6,11) Kişisel bilme, hemşirenin kendini anlamasına, güçlü ve zayıf yönlerini keşfetmesine ve kendi cevaplarını bulmasına yardımcı olmaktadır. Kişisel bilme, ön yargısız olmayı ve empati yapmayı gerektirir. Bu bilme yolunu kullanan hemşire, kişisel ön yargılarının hasta- hemşire ilişkisini ve bakımın kalitesini nasıl etkilediğinin farkında olur.^(8,10) Hemşire hastasına yapacağı bakımda bilimin felsefesi ile kişisel algılayışını ve deneyimlerini ortaya koyarak bakıma bireyselliğini katar. Kişisel bilme, “Yaptığım şeyi biliyor muyum?” ve “Bildiğim şeyi yapıyor muyum?” sorularına odaklanmaktadır.^(2,3,20)

Kişisel bilmeyi kullanan hemşire hasta ve hasta yakınlarıyla terapötik ilişkiler kurup empati yapar. Empati yapan hemşire hastaların sadece fiziksel gereksinimlerini değil, zihinsel ve duygusal gereksinimlerini de saptayarak bakımı yapar.^(2,3,7,19)

Özgürleştirici Bilme

Özgürleştirici bilme, Chinn ve Kramer tarafından ilk olarak 2008’de beşinci bilme yolu olarak açıklanmış ve tanıtılmıştır.⁽³⁾ Özgürleştirici bilme, insanın sahip olduğu potansiyelidir ve bu potansiyel, var olan durumu değiştirmek için gereklidir. Aynı zamanda özgürleştirici bilme insanın sosyal, kültürel ve politik durumunu incelemektedir. Bu bilme yolu, doğa bilgisini

anlamaya ve sosyal sorunlara katkı sağlayacak yolları bulmaya yardımcı olmaktadır. Özgürleştirici bilmenin dinamikleri, yaratıcı bilgi ve sosyal politik çevrelerdir.^(3,21) Özgürleştirici bilme eylemleri içerir. Eylemler, kurumların uygulamalarını ve politikaların iyileştirmesini kapsamaktadır. Böylece insan sağlığı ve sağlıkla ilgili konular daha uygun hale getirilir.⁽³⁾ Özgürleştirici bilmenin süreci praxis’dir. Praxis, bir kişinin yaparak, deneyerek kazandığı deneyimdir ve bilginin tüm yollarına gereksinim duyar. Praxis, eleştirel düşünmeyi ve eyleme geçmeyi gerektirmektedir. Praxis, başkalarıyla uyum içinde eylem ve düşünceleri ortak bir çaba içinde sergilemeyi de gerektirmektedir. İnsan toplulukları, ortaklaşa olarak kendi düşünce ve deneyimlerini paylaşmaya başladıklarında, herkesin kavrayışı artmakta, gelişmekte ve bu sayede de “değişim” olası olmaktadır. Praxis ile uğraşan hemşirelerin kolektif düzeylerinde ortaklaşa düşünceleri ve eylemleriyle önemli değişim yaratabilmektedir. Praxis’de, birçok kişinin bir araya gelmesi sonucu oluşan kolektif düzey, özgürleştirici bilginin oluşmasını sağlar.^(3,21) Özgürleştirici bilme, “Özgürlük için engeller nelerdir?”, “Bu resimle ilgili yanlış olan nedir?”, “Kime yarar sağlar?” ve “Bu resimdeki görünmeyen nedir?” gibi kritik soruları kapsamaktadır. Özgürleştirici bilme, yüzeyde yatan sorundan çok onun altında bulunan sorunların anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu bilme yoluna sahip hemşire, “Bu sorunun üstesinden nasıl gelebiliriz? diye değil, “Neden bu sorun birinci sıradadır?” sorusunu sormaktadır.⁽³⁾

Özgürleştirici bilme bilincine sahip olan hemşire, toplumsal a-

daletsizliklerin ve eşitsizliklerin farkında olur. Bununla birlikte, adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin neden kaynaklandığını, neler yapılabileceği konusunda fikir üretir ve sorunların çözümünde roller üstlenir.^(3,22)

Sonuç

Bilme yolları hemşireye; hastasına verdiği bakımı planlanmasında, bilimsel bilgiyi uygulamalarına aktarabilmesinde, bir olayda görünenden daha fazlasını anlayabilmesine, hastasına bütüncül yaklaşabilmesine, hemşirelik bilgilerinin çeşitliliğini ve karmaşıklığını anlamasına yardım eder. Bununla birlikte empirik bilmeye hemşire bilimsel yeterliğini ortaya koymakta, estetik bilme ile gördüğü şeylerin anlamına odaklanmakta, kişisel bilme ile bakıma bireyselliğini katabilmekte, etik bilme ile hastalarına hizmet sunarken iyi ve doğru olarak; ne yapması, nasıl yapması gerektiğine karar vermekte ve özgürleştirici bilme ile sahip olduğu potansiyelini uygulamalarına aktarabilmektedir. Hastasına profesyonel ve bütüncül bakım vermek isteyen hemşire farklı bilme yollarını bilmeli ve uygulamalarına yansatabilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını açıklamıştır.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

© **Telif Hakkı 2020** Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitimi ve Araştırma Merkezi (SANERC). Logos Tıp Yayıncılık tarafından yayınlanmaktadır.

© **Copyright 2020 by** Koç University School of Nursing Semahat Arsel Nursing Education and Research Center (SANERC). This Journal published by Logos Medical Publishing.

KAYNAKLAR

- Muslu L, Altuğ Özsoy S. Hemşirelik, estetik ve sanat. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi. 2017;14(4):287-91. doi: 10.5222/HEAD.2017.287.
- Carper B. Fundamental patterns of knowing in nursing. Adv Nurs Sci. 1978;1(1):13-23. doi: 10.1097/00012272-197810000-00004.
- Chinn PL, Kramer MK. Integrated theory and knowledge development in nursing. 7th ed. Elsevier Mosby; 2008.
- Türk Dil Kurumu. Bilgi [cited 2017 September 10]. Available from: <http://www.tdk.gov.tr>
- Bonis SA. Knowing in nursing: a concept analysis. J Adv Nurs. 2009;65(6):1328-41. doi: 10.1111/j.1365-2648.2008.04951.x.
- Gurm BK. Multiple ways of knowing in teaching and learning. IJ-SoTL. 2013;7(1):1-7. doi: 10.20429/ijstl.2013.070104.
- Zander PE. Ways of knowing in nursing: The historical evolution of a concept. Journal of Theory Construction & Testing. 2007;11(1):7-11. Available from: https://www.ghdonline.org/uploads/Ways_of_Knowing-The_historical_evolution_of_a_concept-Zander.pdf
- Carnago L, Mast M. Using ways of knowing to guide emergency nursing practice. J Emerg Nurs. 2015;41(5): 387-90. doi: 10.1016/j.jen.2015.01.011.
- Erdoğan S. Araştırmaya giriş ve araştırma süreci. In: Erdoğan S, Nahcivan N, Esin N, editors. Hemşirelikte Araştırma: Süreç, Uygulama ve Kritik. 1st ed. İstanbul: Nobel Tıp Kitapları; 2014. p. 6-18.
- Khuan L. An inquiry into "Ways of knowing in nursing". Journal of the Malaysian Nurses Association. 2006;2(1):14-6. Available from: https://www.researchgate.net/publication/280573669_An_Inquiry_into_Ways_of_knowing_in_Nursing
- Mantzorou M, Mastrogiannis D. The value and significance of knowing the patient for professional practice, according to the Carper's patterns of knowing. J Health Sci. 2011;5(4):251-61. Available from: <http://www.hsj.gr/medicine/the-value-and-significance-of-knowing-the-patient-for-professional-practice-according-to-the-carpers-patterns-of-knowing.php?aid=3363>
- Briege C. Arts-based inquiry in nursing education. Contemp Nurse. 2009;32(1-2):69-82. doi: 10.5172/conu.32.1-2.69.
- Baixinho CL, Ferraz IC, Ferreira OM, Rafael HM. The art and learning patterns of knowing in nursing. Rev Esc Enferm USP. 2014;48(2):164-70. doi: 10.1590/S0080-62342014000800024.
- Archibald MM. The holism of aesthetic knowing in nursing. Nurs Philos. 2012;13(3): 179-88. doi: 10.1111/j.1466-769X.2012.00542.x.
- Henry D. Nursing science quarterly rediscovering the art of nursing to enhance nursing practice. Nurs Sci Q. 2018;31(1):47-54. doi: 10.1177/0894318417741117.
- Yıldırım A. Estetik bilme ve hemşirelik. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi. 2013;2(1):69-76. Available from: <http://www.journalagent.com/bsbd/pdfs/BSBD-83007-REVIEW-YILDIRIM.pdf>
- Holtslander LF. Ways of knowing hope: Carper's fundamental patterns as a guide for hope research with bereaved palliative caregivers. Nurs Outlook. 2008;56(1):25-30. doi: 10.1016/j.outlook.2007.08.001.
- International Council of Nurses. The ICN code of ethics for nurses. Switzerland: International Council of Nurses; 2012. p. 1-10. Available from: https://www.icn.ch/sites/default/files/inline-files/2012_ICN_Codeofethicsfornurses_%20eng.pdf
- Leenerts MH. Teaching personal knowledge as a way of knowing self in therapeutic relationship. Nurs Outlook. 2003;51(4):158-64. doi: 10.1016/S0029-6554(03)00116-7.
- Kadıroğlu T, Tüfekçi FG. Hemşirelikte bilme becerisi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2017;2(2):33-7. Available from: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/358592>
- Bickford D. Postcolonial theory, nursing knowledge, and the development of emancipatory knowing. ANS Adv Nurs Sci. 2014;37(3):213-23. doi: 10.1097/ANS.0000000000000033.
- Snyder M. Emancipatory knowing: Empowering nursing students toward reflection and action. J Nurs Educ. 2014;53(2):65-9. doi: 10.3928/01484834-20140107-01.